

23. Требник: у двох частинах. – К.: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2000. – Ч. I. – 527 с.
24. Требник: у двох частинах. – К.: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2000. – Ч. II. – 606 с.
25. Элиаде М. Шаманизм: архаические техники экстаза /М. Элиаде; [Пер. с англ.]. – К.: София, 2000. – 480 с.

Рецензент кандидат філософських наук, доцент М.П.Сарнацький

УДК 2-64 (477)

Віталій Бучовський
Ігор Луцан
м. Чернівці

КОНФЛІКТИ, КОМУНІКАЦІЯ ТА ДІАЛОГИ У МІЖКОНФЕСІЙНОМУ ВИМІРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті розкривається проблематика взаємозв'язку та місця комунікації, інформації та конфліктів в діалогічних формах міжконфесійних відносин України, у якому релігія (християнство), ініціює комунікативні моделі. Авторами висвітлено та проаналізовано основні підходи комунікаційного діалогу між церквами. Здійснено порівняльний аналіз християнських спільнот та доведено, що конфліктні чинники є негативним впливом на комунікативне поле. Робиться спроба визначити вплив інформації та міжконфесійних конфліктів на суспільно-релігійні процеси. Акцентується увага на необхідності міжконфесійних діалогових форм в складних суспільно-політичних умовах сьогодення та їхнє важливе значення для суспільства.

Ключові слова: толерантність, міжконфесійні відносини, комунікаційні процеси, інформація, конфлікти, трансформація, діалогові форми.

В статье раскрывается проблематика взаимосвязи и места коммуникации, информации и конфликтов в диалогических формах межконфессиональных отношений Украины, в которой религия (христианство) инициирует коммуникативные модели. Авторы обозначили и проанализировали основные подходы коммуникационного диалога между церквами. Выполнен сравнительный анализ христианских общностей и доказано, что конфликтные факторы являются факторами негативного влияния на коммуникативное поле. Предпринята попытка определить влияние информации и межконфессиональных конфликтов на общественно-религиозные процессы. Акцентирована потребность в межконфессиональных диалоговых формах в сложных общественно-политических условиях современности, также их необходимость для общества.

Ключевые слова: толерантность, межконфессиональные отношения, коммуникационные процессы, информация, конфликты, трансформация, диалоговые формы.

The article sheds light on the issues of interrelations and place that communication, information and conflicts possess in the dialogue forms the interdenominational relations in Ukraine, religion (Christianity) initiating communicative models. The main approaches of the interdenominational dialogue are defined and analyzed. The comparative analysis of Christian communities makes it possible to argue that conflict factors affect communicative field. The attempt is done to define how information and interconfessional conflicts influence socio-religious processes. The emphasis is laid upon interdenominational dialogue forms relevant to the contemporary socio-political constraints and their social significance.

Keywords: tolerance, interconfessional relations, communicative processes, information, conflicts, transformation, forms of dialogue.

Зростання останнім часом в нашій країні інтересу до релігійних питань, спроби осмислення ролі та місця релігії в житті окремої людини та в суспільстві, пов'язані з дедалі зростаючим розумінням того, що релігія та релігійність є одним з наріжних каменів суспільного життя особистості, соціальних груп та суспільства загалом. Релігійний чинник розглядається нині як один з провідних у національно-духовному відродженні українського народу.

Однак напруження, що виникло на початку 90-х рр. в стосунках між послідовниками традиційних церков одного віросповідання, традиційних церков різної віроналежності, між носіями традиційної, з одного боку, а з іншого – новітньої релігійності, з більшою чи меншою інтенсивністю продовжує зберігатися й дотепер. Непорозуміння на релігійному ґрунті залишаються серйозною перешкодою процесам внутрішньосуспільної консолідації [11].

Будь-які міжконфесійні відносини в Україні передбачають комунікацію між *суб'єктами* відносин. Зазначимо, що вчення про комунікацію, виникло свого часу на протигагу теорії суспільного договору (Ж.Ж.Руссо Т.Гоббс, та ін.). Представники *теорії комунікації* К.Ясперс та інші протиставляють суспільний договір як угоду, учасники якої обмежені зовнішніми зобов'язаннями і духовно роз'єднані, *комунікації* як свідомо встановлюваній взаємозалежності людей, вищій формі зв'язку між ними [12].

Міжконфесійні відносини не завжди можуть отримати „статус” комунікації, а лише за умови встановлення зворотного зв'язку, адже потрібно свідомо встановлювати взаємозалежність людей. Тобто комунікацією є *діалог*, бесіда, спільна діяльність тощо, хоча багато різних конфесій по своїй власній волі не бажають цього. Односторонні звертання та звинувачення, як це неодноразово буває між церквами, не підходять під поняття комунікації, тому що в комунікаційний процес не входить поняття „*конфлікт*”. Наприклад, сьогодні ми не бачимо у стосунках ієрархів УПЦ КП і УПЦ МП чи УПЦ КП і УАПЦ ознак продуктивної комунікації/діалогу, проте на місцевому рівні вірні цих церков нормально спілкуються, підтримують комунікативний зв'язок та неодноразово приходять до порозуміння.

Комунікація діалогічна, але вектор комунікації визначається метою комунікації і задається ініціатором або координатором комунікації. Саме тому в міжконфесійних відносинах головною є роль керівника, ініціатора і організатора комунікації. Саме він зі своїми підлеглими планує певні дії, організовує процес міжконфесійних відносин, мотивує себе й учасників комунікації до діалогу, а також контролює хід і наслідки реалізації комунікації. Саме від керівників українських церков і тих, хто має на них вплив як всередині так і ззовні, залежить успішність міжконфесійних комунікацій. Але для того, щоб було порозуміння і довіра між конфесіями (яке на сьогодні важко собі уявити), кожна із них повинна володіти максимальною *інформацією*, яка дасть змогу вирішити проблематичні питання. Ось чому тема даного дослідження в наш час є дійсно *актуальною* і потребує пильної уваги, постійного моніторингу та дослідження. Окрім того, її розкриття допоможе глибше усвідомити важливе значення для української нації існування діалогічного процесу у міжконфесійному вимірі/просторі. Чому саме діалогічного процесу? А тому, що саме комунікація, яка може передбачити продуктивний діалог між церковними інституціями базується на таких загальнорелігійних принципах, втілення в життя яких може стати міцною опорою у створенні Єдиної Помісної Церкви в Україні.

Мета роботи зумовлена актуальністю обраної теми й полягає в комплексному дослідженні та визначенні місця комунікації, інформації та конфліктів в діалогічних формах міжконфесійних відносинах України та їхній вплив на розвиток релігійної мережі українського суспільства.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких *завдань*:

1. розкрити характерну особливість конфліктів церковних інституцій для виявлення специфіки міжконфесійного діалогу;
2. визначити комплекс зовнішніх і внутрішніх конфліктних чинників, що впливають на розвиток комунікативного середовища у міжконфесійному вимірі;
3. висвітлити вплив інформаційно-комунікативного простору на суспільно-релігійні процеси;
4. охарактеризувати специфіку необхідності міжконфесійних відносин, діалогів та їхнє вагоме значення для українського суспільства.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Тема спілкування або комунікації не є абсолютно новою, оскільки усвідомлювалась і артикулювалась ще в еллінській культурі, але, як відзначають дослідники, усвідомлення глибинного значення комунікації, її смислових і соціальних джерел, відбулося лише в ХХ столітті.

Дослідженням інформаційно-комунікаційного простору займалися представники багатьох наук – психологи, соціологи, філософи та ін. Емпіричне дослідження комунікації відбувалося в межах соціології масової комунікації, яка вивчає тенденції і особливості масових інформаційних процесів, вплив ЗМІ на зміни суспільної та індивідуальної свідомості. Однак необхідно відзначити, що комунікація тут розуміється як суто інформаційний феномен, процес передачі або обміну інформацією.

Якщо взяти вітчизняну філософію радянського періоду, то розробка різноманітних класифікацій спілкування здійснювалась у рамках соціологічного підходу. На основі марксистської методології були визначені головні форми спілкування – *матеріальна, духовна, пряма, опосередкована* тощо. В рамках цього підходу комунікація й спілкування були представлені як два різних типи взаємодії людей. Під комунікацією розуміли суто інформаційний процес, основними рисами якого є односпрямованість, керування, суб'єкт-об'єктний зв'язок, асиметричність. Її структура описувалась за схемою: відправник → повідомлення → одержувач. Щодо спілкування, то його розуміли як соціальну взаємодію людей, як специфічний вид людської діяльності, в основі якої лежить праця і виробничі відносини, головною метою яких є досягнення спільності. Поняття „спілкування” в цьому сенсі тлумачилося ширше, ніж «комунікація», його особливість полягала в тому, що воно включає в себе не лише обмін інформацією, але також має практичний, матеріальний, духовний і практично-духовний зміст. Як головні риси спілкування виділяли симетричність, діалогічність, партнерство, суб'єкт-суб'єктний зв'язок. Якісні риси спілкування та діалогу збігаються. Спілкування тлумачиться як **діалог**, комунікація – як **монолог**. Ці положення відстоюють С.Свиштунов, М.Бабій, М.Каган, Б.Родіонов, В.Конецька, Є.Лобовікова та ін.

У сучасній українській філософії комунікація досліджувалася в роботах О.Єрмоленка, В.Малахова, Н.Бусової (в контексті етико-правової проблематики), Л.Ситніченко (в контексті феномена комунікації).

Новий погляд на феномен спілкування в християнстві висвітлюється в роботах сучасних християнських вчених та теологів – С.Аверінцева, І.Зазуласа, Г.Кюнга, І.Мейєндорфа, Й.Рацингера, К.Уера, С.Хоружого, М.Еріксона, Х.Янараса.

На сьогоднішній день, також значну увагу даній науковій проблематиці приділяють: А.Колодний, Л.Филипович, А.Арістова, О.Саган, Є.Савіський, В.Докаш.

Сьогоднішня Україна – одне з найбільш поліконфесійних суспільств Європи, у якій тісно переплелися православні, католицькі, протестантські, мусульманські, іудейські, нетрадиційні віросповідання різної міри поширеності та інституційованості. Вже самий факт співіснування численних конфесій, абсолютна більшість яких – лише тло для кількох домінуючих в етнокультурному середовищі церковних структур стає досить вагомим каталізатором конфліктів.

Конфлікт. Це слово сьогодні є одним з найуживаніших у нашому суспільстві. Саме воно характеризує і релігійно-церковне життя на Україні. Він характеризується складним переплетенням причин, надзвичайним динамізмом, невизначеністю позицій учасників та майже повною відсутністю конструктивних підходів до його вирішення. При цьому чимало аргументів, на жаль, не завжди відповідають дійсності.

Вектори напруженості в поліконфесійному релігійному середовищі України увиразнюються вже на початку 1990-х років і множаться у трьох головних напрямках: а) через відверту конкуренцію між традиційними конфесіями; б) через протистояння традиційних і нетрадиційних для України конфесій; в) через негаразди і кризи внутрішньоконфесійного розвитку [1].

Церква на сучасному етапі, як механізм реалізації соціальних функцій релігії, може успішно виконувати свою роль в першу чергу тому, що рівень довіри до неї найвищий серед соціальних інститутів. Сьогодні церкві та релігійним організаціям довіряє 65,9% громадян

(Верховній раді лише 9,2%, судам та правовій системі лише 14,1%) [6, с. 122]. Щоправда, свою важливу соціальну місію церква може виконувати лише в тому випадку, коли церковність не буде асоціюватися лише з окремою конфесією чи релігійною організацією, а в першу чергу буде означати соціально-духовне утворення, об'єднання громадян, які бажають блага своїй країні і хочуть бачити її багатою, сильною та консолідованою.

Тому навіть при різновекторності дій церков, їх есхатологічних принципів, ідей, завданням суспільства постає формування механізмів співпраці релігійних співтовариств, різноманітних форм діалогових комунікацій, що в кінцевому результаті повинно привести до об'єднання зусиль в реалізації соціальних проєктів.

На жаль, сьогодні конфесійна заагнозованість (*неканонічні/розкольники та ін.*), претензії на абсолютну істину та можливість спасіння лише в рамках окремого віросповідання, відсутність толерантності у взаєминах (які нині прогресують), породжує конфліктність у релігійній мережі, а відповідно й постає суспільним дестабілізуючим фактором.

Беручи до уваги цей фактор, який негативно впливає на розвиток сучасного українського суспільства, у головних рисах спектр релігійних конфронтацій набуває сьогодні такого вигляду:

– Затяжний і гострий міжправославний конфлікт, котрий на сьогоднішній день набув бурхливого розвитку (знищення Московським Патріархатом УПЦ КП) [22] та без перебільшення, на десятиліття визначив міжконфесійну ситуацію в Україні й відобразив зіткнення не стільки церковних структур та еліт, скільки протилежних політичних, економічних, національних інтересів, орієнтирів цивілізаційного розвитку. Принципового геополітичного значення набуває питання легітиматії новоутворених православних конфесій, їх визнання міжнародними церковними структурами.

– Конфлікт між православною і греко-католицькою церквами – найбільш за давнини і гостре протистояння, яке сягає своїм корінням кінця XVI ст., і настільки глибоко відбилосся на всій історії українського народу, що фактично змінило його етногенез. Доречно згадати і латентний, але наразі неподоланий конфлікт із римо-католицькою церквою, адже остання також постала як історичний суперник православ'я на українських землях. Однак, станом на сьогодні стосунки покращуються, наприклад: 9 грудня 2010 р. відбулася зустріч Предстоятелів УПЦ КП та УГКЦ в Київській Патріархії. Патріарх Любомир, Глава УГКЦ, привітав Патріарха Філарета з 15-літтям інтронізації. Предстоятелі УГКЦ та УПЦ КП обмінялися думками щодо міжконфесійних відносин, а також подальших перспектив державно-церковного *діалогу*. Сторони висловили задоволення рівнем взаємодії двох Церков у питаннях міжконфесійних та державно-церковних відносин і домовилися про *подальшу співпрацю* в цьому напрямку [3].

– Історично-успадковані та новопосталі суперечності між православними і протестантськими конфесіями. Динамічний розвиток останніх, розширення їх соціальної бази, активна місіонерська діяльність, відродження і розбудова цілої низки протестантських конфесій, що повернулися до легітимного функціонування по завершенні тоталітарної доби – закономірно зумовило загострення відносин із православними церквами. На сьогодні протестантизм представлений близько 40 напрямками. Станом на 1 січня 2010р., протестанти становили 28,8% загальної мережі релігійних громад України (проти 26,5% у 2000р.) [13, с. 17].

– Протистояння православних та мусульман у південних регіонах України, ускладнене напруженістю в етнонаціональних відносинах, високим рівнем ксенофобії слов'янського населення Криму до тюркомовних етносів і кримських татар зокрема, нелегкою адаптацією останніх на автохтонній території через півстоліття після депортації. Це міжконфесійне протистояння залишається вагомим чинником регіонального розвитку.

– Конфліктні відносини між традиційними і нетрадиційними для України релігіями, культурами, сектами, іноземними місіями, котрі сприймаються як небезпечний чужорідний фактор, здатний підірвати традиційні духовні цінності та патріотичні почуття, спотворити національний менталітет.

На відміну від вищезгаданих конфліктів, детермінованих історичними, національними, політичними чинниками, це протистояння культивується здебільшого самими церквами, ворогуючими у питаннях догматики, культу, методах проповідання та місіонерської

активності, принципах організації, прийомах навернення неофітів тощо.

Як свідчать дослідження, в умовах демократизації всіх сфер суспільного життя зроблено чимало для мінімізації фактору конфліктності чи того, що гальмує чи робить мало результативним міжконфесійний діалог.

По-перше, це поступове створення атмосфери толерантності, релігійної свободи, нормального сприйняття інорелігійності та процесів інкультурації.

По-друге, потужним фактором нарощування взаємної довіри між конфесіями, їх відкритості стала дезактуалізація такої вагомої причини міжконфесійної напруги як існування спірних культових споруд та майна, хоча на сьогоднішній день це питання дуже болюче для багатьох церков (передача Софійського собору „Софія Київська” УПЦ МП) [5]. Однак, повернення майна, будівництво нових храмів, все таки, звужують базу для конфліктності, розширюють підстави для застосування діалогових, переговорних форм співробітництва конфесійних структур.

Для прикладу, тільки 2008 р. релігійним організаціям передано у власність (користування) 195 культових та пристосовані під молитовні приміщень. За допомогою органів місцевої виконавчої влади, органів місцевого самоврядування впродовж 1992 – 2008 рр. збудовано 5421 культову споруду із яких 251 (4,6%) у 2008 р. [14, с. 49].

По-третє, більшість відкритості конфесій до діалогу сприяє активізація їх звернень до правових шляхів вирішення конфліктних ситуацій; позитивні зміни у об'єктивності розгляду спірних питань судами різних інстанцій [15, с. 276-277].

Можливість діалогічних форм співпраці релігійних організацій, що є фактором соціальної стабільності, відзначаються сьогодні низьким рівнем не зважаючи на те, що толерантність відносин є рисою характеру українських віруючих. Однак діалогічна форма при цьому не зникає.

У міжконфесійних діалогах, які проводилися на міжцерковному і міждержавному рівнях у період 1991 – 2011 рр., в релігійній мережі простежувалися і простежуються, як продуктивні, так і негативні їх наслідки. Для прикладу, 14 вересня 2009 р. Священний синод Київського патріархату створив робочу групу для діалогу з УПЦ МП. Це відбулося після того, як синод УПЦ МП ухвалив рішення вести переговори з Київським патріархатом і Українською автокефальною православною церквою (УАПЦ). *„Ми вважаємо, що створення робочої групи УПЦ МП щодо підготовки діалогу з УПЦ КП відкриває шлях до подолання розділення українського православ'я”*, – йдеться у рішенні синоду Київського патріархату [23].

Проте відносини УПЦ КП і УПЦ МП завжди були складними, а всі переговори закінчувалися новою „порцією” докорів та звинувачень і в кінцевому результаті діалогічна форма церков відзначилася неопозитивними результатами для конкуруючих церков та всього українського суспільства.

Враховуючи таку складну поліконфесійну структуру та низький рівень комунікативного вектору церков в Україні, варто було б очікувати зважену і професійну політику держави щодо релігійних організацій. Однак сучасний рівень державно-церковних взаємин характеризується одноконфесійним впливом новообраного Президента та уряду нашої держави на місцеві органи влади. Це можна спостерігати навіть із того, що Віктор Янукович відмовився від символічної «легітимізації» своєї влади від усіх релігійних організацій, спільного молебню Предстоятелів різних Церков у Соборі св. Софії за успіх президентства, а обійшовся лише благословенням тієї Церкви, до якої він належить (УПЦ МП) [16]. Однак, 21 грудня 2010 р. заступник Голови Адміністрації Президента України Ганна Герман, наголосила: *„Хочу підкреслити, що ми сьогодні однаково рівно ставимось до всіх Церков в Україні. І той, хто намагається нав'язати якесь особливе ставлення до якоїсь однієї Церкви, той хоче посягти розбрат між нами”*. Вона також відзначила, що *„не хотіла б, щоб ми вплутували Церкви в політику”* [4].

Про різкий спад міжконфесійного та державно-церковного діалогу в Україні, було зазначено і позачерговим Архієрейським собором УПЦ КП під головуванням Святішого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета, який відбувся 23 січня 2011 р. Собор був скликаний у зв'язку з терміною необхідністю розглянути стан та перспективи державно-церковних відносин в Україні, а також пропозиції щодо внесення змін до законодавства про

свободу совісті. Позачерговий Архієрейський собор УПЦ КП постановив „*висловити глибоке занепокоєння сучасним станом та перспективами розвитку в Україні державно-церковних відносин загалом та відносин між державою та Київським Патріархатом зокрема*” [24]. Тому міжконфесійне поле толерантності і комунікації являється нині в „забрудненому по вуха” станом, який підлягає оперативному дослідженню та негайному вирішенню цієї проблеми. Держава втручається у внутрішні проблеми церкви, що спричиняє до порушення балансу та гармонії міжконфесійного виміру країни.

Однак, кожна церква повинна бути зацікавлена у необхідності комунікаційних процесів та діалогів для досягнення певної стабільності і толерантності, а тому це повинно проявлятися у: по-перше, обміні, а відтак, передачі *своєї інформації* конфесіям з тотожним віровченням, конфесіям з близьким віровченням, конфесіям, що належать до однієї з ними світової релігії і конфесіям, що відносяться до різних світових релігій. По-друге, у *спільній діяльності* віруючих, територіальних громад, регіонів, а також на національному або державному рівні, на міждержавному рівні та на глобальному рівні [7].

Міжконфесійні відносини, які відбуваються в Україні за допомогою перетину численних комунікаційних зв'язків, створюють поле релігійної комунікації. І потрібно зауважити, що таке поле комунікації має дуже складну структуру і складне становище, яке виробляють самі ініціатори, чи лідери церков.

Зазвичай, українські церкви на практиці спілкуються з дуже обмеженим колом конфесій. Чим ближче віросповідання, догматика конфесій, тим більше їх горизонтальне спілкування, на побутовому рівні, у родинно-клановому, сусідському та виробничому мікросередовищі. Спілкування на рівні ієрархів залежить суттєво від політичних уподобань й адміністративного тиску держслужбовців і політичних партій тощо. Навіть у різних областях України ми бачимо відмінності у спілкуванні одних і тих же конфесій [18, с. 50].

Як наслідок, віднайдення шляхів оптимізації комунікативних, міжконфесійних відносин, прогнозування і попередження релігійних конфліктів перетворюється на нагальну суспільну потребу і важливу умову розбудови громадянського суспільства. Відтак постає завдання систематичного міждисциплінарного дослідження релігійних конфліктів, особливостей їх генезису, типології, динаміки, функціональності, впливу на суспільні процеси. І проблематичним питанням постає *неофіційна інформація* церковних спільнот, через яку страждає церква і соціум. На сучасному етапі міжконфесійні відносини стали основною проблематикою релігійного процесу. Хоча, потрібно зауважити, що частково багато конфесій знайшли спільну мову (УПЦ КП, УГКЦ, РКЦ) [див., наприклад: 25].

Потрібно зауважити, що Україна в її новітній незалежній історії подала один із найвиразніших прикладів системної *конфліктності* перехідного суспільства, яка вразила і релігійно-конфесійне середовище. За лічені роки відбулося стрімке зростання релігійності в її різноманітних і суперечливих виявах, вибухнули резонансні міжконфесійні і міжцерковні конфлікти, що посилили соціальну напругу в суспільстві та обтяжили нелегкий етап його реформування.

Для прикладу, в 2009 р. Патріарх Російської православної церкви Кирило заявив, що автокефалія українського православ'я *розколе* українське суспільство. Під час зустрічі зі студентами та викладачами Київської духовної семінарії Кирило звинуватив Київський патріархат у небажанні йти на компроміс і закликав усі церкви до *діалогу*. Експерти називають такі заяви чистої води *політикою* [10]. Натомість, у 2010 р. Українське Православне Братство Святого Апостола Андрія Первозванного (УПЦ КП) звинувачує Президента Віктора Януковича та Московський Патріархат в тиску на православних вірян України [2]. Цей конфліктний тиск досяг свого апогею і саме головне, що комунікативне поле і толерантизаційні процеси, які відбуваються на сьогодні різко впали і перетворилися на велику напружену ситуацію країни.

Директор Інституту філософії імені Г.С.Сковороди, культуролог та історик Мирослав Попович, зазначив: „*Абсолютно дика ситуація – ніяких богословських розходжень між православними церквами в Україні не існує. Йдеться тільки про чисто адміністративні проблеми. А оскільки це не просто адміністрація, це політика, проблема незалежності, то є*

лише одна проблема: чи буде визнана в Україні церква незалежною від Російської православної церкви?" [див., там само:10].

Зазначимо, що в період кардинальних трансформацій з 1989 по 1995 роки відбулося масове навернення до релігії тисяч і мільйонів людей. Більшість українців пішли до православ'я й греко-католицизму, у відповідності з віруваннями своїх пращурів і своєю ментальністю. Тому у церков було головне завдання: справитися з напливом людей. Не було гострої потреби використовувати якісь сучасні складні комунікаційні теорії і технології, комунікаційні процеси були хоч і потужними, але екстенсивними, спонтанними [26, с. 57].

Однак, сьогодні в українському суспільстві відбувається швидка *трансформація* комунікаційного простору як в релігійному соціумі в цілому, так і в окремих групах. Головними чинниками існування релігійного соціуму є, як відомо, свідомість, діяльність і спілкування. Культура міжконфесійних відносин, яка створюється в нашій країні, детермінована перш за все особливостями свідомості, особливостями діяльності і специфікою спілкування конфесій, як в діалогічній формі, так і в інформаційній, що населяють Україну, тобто особливостями релігійного поля комунікації та його міжконфесійного виміру.

Тому, в процесі комунікації діяльне/бездіяльне спілкування соціуму України створює певну суспільну свідомість. Зміст і направленість свідомості визначають майбутні духовні здобутки даного соціуму, певної спільноти. Соціальні почуття і розум певної групи чи соціуму взагалі діють взаємопов'язано й постійно створюють нові і нові елементи свідомості, які складаються в складну мозаїку суспільної свідомості. Механізм освоєння інформації в процесі комунікації пояснює І. Кант: „*Кожне наше знання починає з почуттів, переходить потім до розсудку і закінчується в розумі, вище якого нема в нас нічого для обробки матеріалу споглядання і для підведення його під вищу єдність мислення*” [9, с. 340]. Тому саме *воля до комунікації* визначає успіх міжконфесійних відносин в Україні. І ті релігійні організації, які не тільки розуміють значення каналів комунікації, а й практично реалізують волю до комунікації досягають найбільшого успіху. Визначальним фактором комунікативного взаємопорозуміння релігій стає релігійний менеджмент, який вміє спланувати, організувати і забезпечити діяльність каналів комунікації.

Комунікацію з точки зору психології можна розглядати як найважливішу форму взаємодії людей в процесі спілкування, як її інформаційний аспект. Соціологи ж розуміють під комунікацією передачу соціальної інформації. Тому враховуючи позиції тих та інших, комунікацію можна визначити як *процес передачі емоційного й інтелектуального змісту* [8, с. 10].

Ще одним фактором, який може впливати водночас на покращення і погіршення діалогічної форми в міжконфесійному вимірі, є інформація, що виражається в ЗМІ, Інтернет-просторі, який має всі шанси створити *революцію* в роботі релігійних організацій, як з боку церков, так і з сторони держави.

Для прикладу, 16 лютого 2011 р. єпископ Євстратій [УПЦ КП] заявив, що: „*Представникам УПЦ МП слід ретельніше вивчати інформацію, перш ніж її коментувати*”. На запитання – *Владика, на пов'язаному з УПЦ МП сайті з'явилася критична публікація щодо заяв представників Київського Патріархату, зокрема і Ваших. Як Ви можете її прокоментувати?* – яке було задано Володимиром Яцульчаком (секретар Прес-центру УПЦ КП) під час інтерв'ю, владика відповів: „*Маніпуляція відбувається з самого початку тексту. Наприклад, автор пише про „заяви очільників УПЦ КП, мовляв, українська влада взяла собі за мету ліквідувати всі конфесії, крім Української Православної Церкви”, а трохи нижче – про „заяви очільників „київського патріархату”, мовляв Українська Православна Церква за допомогою чинної державної влади поставила за мету до літа знищити УПЦ КП*”. Це – *пропагандистська технологія: приписати опоненту абсурдні твердження, які легко спростовувати в силу їхньої абсурдності*” [27].

Відомий вислів „*Хто володіє інформацією, той володіє світом*”, стає все більш реальним. Глобалізація інформації і глобалізація економіки створили нові аудиторії для сучасних інформаційних потоків, аудиторії, які мандрують в Інтернет-просторі.

Комунікації доби інформаційної цивілізації все більш активно впливають на інформаційні потоки всередині самих церков. Перед церквами зараз стоїть завдання охопити своїм впливом не лише парафіян, а й всі можливі інші цільові групи, в тому числі й ті, які з'явилися внаслідок постмодерністського впливу і глобалізації. Фактично зовнішнє щодо релігійної організації оточення впливає іноді більше на процес прийняття рішень в самій організації, ніж воля керівництва. Так, локальним українським церквам доводиться конкурувати з транснаціональними релігійними структурами, які мають величезні ресурси, досвід, найсучасніші технічні засоби, в тому числі супутникове телебачення. Так діють протестантські телеканал „Надія” [20], „ТрансСвітове радіо” [21], радіоцентр „Голос надії” [17] тощо. Але потрібно зазначити і те, що на сьогоднішній день ЗМІ багато впливає та погіршує стосунки між церквами.

Відтак входження українського релігійного простору в тканину інформаційного суспільства відбувається дуже складно. Перед церквами зараз стоїть завдання охопити своїм впливом не лише парафіян, а й всі можливі інші цільові групи, в тому числі і ті, які з'явилися внаслідок постмодерністського впливу і глобалізації. Велике значення має те, яким чином традиційні українські церкви зможуть і будуть здатні використовувати нові технології спілкування та сучасні технічні засоби комунікації [19, с. 174].

З наведених вище фактів комунікаційних процесів, взаємного діалогу, конфліктних форм/ситуацій та інформаційної мережі у міжконфесійному вимірі України стає зрозумілим те, що на сьогоднішній день Церква і Держава знаходяться в дуже складному і напруженому становищі, не зважаючи на те, що толерантність відносин є рисою характеру українських віруючих, як про це вже зазначалось (стор. 8). Поле конфліктності, яке створила сама новообрана влада і представники церковних інституцій швидко поширило свої негативні „коріння” по всій території нашої країни. Однак наведені приклади міжконфесійного діалогу, комунікації та конфліктів не єдині. Насправді їх існує набагато більше, а особливо в сьогоднішній, скрутний для українського суспільства, період. Потрібно зауважити, що здобуття Українською Державою незалежності створило всі сприятливі умови для формування і створення Єдиної Помісної Церкви, але не що інше, як *політика* церков і влади (стор. 10) ще більше роз'єднала суспільство та його релігійні погляди і привело до зневіри, або до влади, або на жаль до церкви.

Здійснений аналіз дозволяє нам зробити такі висновки та внести певні пропозиції:

- У конфліктних ситуаціях, за умови зовнішньої агресії й активної конкурентної боротьби, релігійні організації сильно згуртовуються. Однак при цьому, зовнішні для конфесій комунікації майже обриваються і переходять у пасивний стан;
- Всі комунікативні питання вимагають чіткого усвідомлення того, як формувати толерантність міжконфесійних відносин, створити рівні умови для розвитку всіх релігійних напрямків та спрямувати творчий потенціал Церкви в соціальне русло. Для користі справ суспільству потрібна координованість дій як державних, так і релігійних інституцій. Цю місію могли б, наприклад, виконувати Ради церков на всіх рівнях виконавчої влади, діяльність яких поки що носить декларативний та формальний характер. Посередником між церквою та суспільством могли б виступати науковці та громадські організації, залучаючи релігійні організації до співпраці. Але на сьогодні в скрутний для України час з її церковно-політичними цілями/намірами, цей напрямок роботи поки що є малоефективним. Суспільні трансформації вимагають пошуку і нових форм співпраці як суспільства, так і релігійних організацій, зміни конфігурації державно-церковних відносин;
- В українському релігійному інформаційно-комунікативному просторі зовнішні комунікації багаторазово перевершують внутрішні. І ця проблема на сьогодні не має свого вирішення. Держава контролює у межах своїх можливостей і законодавства інформаційні потоки із закордону. Проте релігійну інформацію контролювати найважче. Навіть в радянські часи єдина можлива інформація, несанкціонована державою і не контрольована КПРС – то була релігійна;
- Історичний досвід свідчить, що релігія є завжди інтегратором, механізмом консолідації

- суспільства, проголошуючи систему цінностей, етичних настанов та регламентаторів;
- Релігія як соціальний інститут через систему своїх соціальних функцій активно включається перебудові процеси у формі різноманітних моделей соціального служіння;
 - Соціальна стабільність в суспільстві можлива лише при злагоді та мирі в релігійному середовищі, а тому конфесійні співтовариства слід активно включати в різноманітні форми діалогової комунікації;
 - Активізація соціальної діяльності церков, забезпечення їх функціонування як гаранта суспільної єдності та інтегратора, можливе лише тоді, коли між державою та церквою будуть встановлені паритетні партнерські взаємовідносини.

Література

1. Арістова А.В. Поліконфесійність як феномен сучасності: україна і світовий контекст. Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, – 2006. – № 55. http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_55/Aristova.htm
2. Братство Андрія Первозваного (УПЦ КП) звинувачує Януковича та УПЦ МП http://sd.net.ua/2010/03/01/bratstvo_andriya.html
3. В УПЦ КП та УГКЦ задоволені рівнем взаємодії двох Церков. <http://religions.unian.net/ukr/detail/5496>
4. Ганна Герман: Українська влада однаково ставиться до всіх Церков <http://www.cerkva.info/uk/news/churchasociety/1108-german.html>
5. Герман хоче віддати Софію УПЦ МП! <http://uaoc.net/2010/12/sofia-4/>
6. Докаш В.І. Міжрелігійний діалог як фактор суспільної стабільності. Релігія та соціум. Часопис. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – №2(4). – 232 с.
7. Єленський В.Є. Релігія після комунізму. Релігійно-соціальні зміни в процесі трансформації центрально- і східноєвропейських суспільств: фокус на Україні. – К., 2002. <http://www.dt.ua/3000/3690/28133/>
8. Зверинцев А.Б. Коммуникационный менеджмент: – СПб., 1997. – С.10.
9. Кант И. Сочинения. – М. – 1964. – Т. 3
10. Матвійчук Я. Радіо „Свобода”. „Конфлікт між Церквами – політична гра” <http://www.religion.in.ua/zmi/1145-konflikt-mizh-cerkvami-politichna-gra.html>
11. Міжконфесійні відносини в Україні (на базі соціопитувань). <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Jul2009/21.htm>
12. Проблема комунікативного виміру буття людини у німецькій філософії ХХ століття. http://revolution.allbest.ru/philosophy/00069476_0.html
13. “Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин” Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу на тему: „Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку” 8 лютого 2011р. – К.: Центр Разумкова. 2011. – 82 с.
14. Релігійна панорама. – 2009. – №2.
15. Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України. Колективна монографія. Відповід. Ред. д. філос. Н. Л.Филипович. – К., 2009.
16. Релігійно-інформаційна служба України. <http://risu.org.ua>
17. Радіоцентр ”Голос надії” http://www.adventist.org.ua/news_ukr_radio_15_rokiv.html
18. Свистунов С.В. Комунікаційні фактори міжконфесійних відносин // Релігійна свобода. Спецвипуск – 2008: Теоретичні і практичні виміри оптимізації міжконфесійних відносин. Колодний А.М. (голов. ред.) [та ін.]. – К., 2008. – С. 46-54.
19. Свистунов С. Міжконфесійні комунікації: демографічні і міграційні виклики. Релігійна свобода: науковий щорічник. Відділення релігієзнавства інституту філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України. Збірник статей з теми „Свобода релігії і демократії – старі і нові виклики”. За загальною редакцією д.філос.н. А.Колодного. – Київ: УАР, 2010. – №15. – 395 с. – Укр., рос., англ.
20. Телеканал „Надія” <http://www.hopechannel.info/ru>
21. „ТрансСвітове радіо” <http://www.twr-ua.org/>
22. УПЦ МП: Київський патріархат зникне однозначно <http://bukinfo.com.ua/index.php?mcmd=shownews&lid=13289&start=0>
23. УПЦ КП та УПЦ МП можуть розпочати діалог. <http://postup.brama.com/usual.php?what=65298>
24. УПЦ КП просить Бога примножити мудрість Януковича. <http://religions.unian.net/ukr/detail/5725>
25. У Києві відбувся екуменічний молебен християн-військовослужбовців. <http://osbm-kyiv.com.ua/archives/1296>
26. Юнусова Е.И. Духовное единство христианской церкви: проблема сосуществования// Вісн. Харків. нац. ун-ту. Серія Теорія культури і філософія науки. Людина: дух, душа, тіло. – Х., 1999.
27. <http://www.cerkva.info/uk/publications/intervju/1294-evstr-intervju.html>

Рецензент кандидат філософських наук, доцент М.П.Сарнацький